

Artikel

Arbeidsomstandigheden in de cultuursector in Europa

Al in 2007 nam het Europees Parlement een resolutie aan die aandacht vroeg voor de kwetsbare positie van kunstenaars op het gebied van inkomen, arbeidsomstandigheden en sociale zekerheid.¹ In de jaren daarna werd er echter weinig mee gedaan. In het Europees werkplan voor cultuur 2019-2022² keerde het onderwerp terug op de agenda door de ernstige gevolgen van de coronacrisis voor de cultuursector; het formeren van een werkgroep van lidstaten om een rapport met aanbevelingen op te stellen vormde het belangrijkste actiepunt. Voordat deze werkgroep van start kon gaan, werd eerst een onderzoek³ ingesteld naar de stand van zaken en een dialoog met de sector zelf georganiseerd om de belangrijkste prioriteiten vanuit de beroepsgroep te inventariseren⁴.

Alle lidstaten

Omdat de Europese Unie nauwelijks concrete bevoegdheden heeft om beleid te bepalen op het gebied van cultuur (en sociale zekerheid) werd gewerkt met de Open Method of Coordination (OMC). Deze methode houdt in dat lidstaten op vrijwillige basis samenwerken om een onder-

werp te onderzoeken en met aanbevelingen te komen. De deelnemende landen vaardigen een of meerdere experts af die plaatsnemen in een werkgroep, meestal vanuit een ministerie, maar er kunnen ook externe experts worden benoemd. Nederland werd vertegenwoordigd door de ministeries van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW) en Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW) en door de auteur van dit artikel namens het Platform Arbeidsmarkt Culturele en Creatieve Toekomst (Platform ACCT). Bijzonder was dat alle 27 lidstaten deelnamen, wat lang niet altijd gebeurt. Blijkbaar leeft het onderwerp in heel Europa. De Europese Commissie die het proces ondersteunde, bepaalde het mandaat van de werkgroep en de onderwerpen die aan bod kwamen.

Aanbevelingen in het rapport

In juni 2023 resulteerden de inspanningen van de werkgroep in het rapport *[The status and working conditions of artists and cultural and creative professionals](#)*. In de loop van de bijna twee jaar dat er aan het rapport is gewerkt, werd zichtbaar hoe verschillend landen omgaan met

Joost Heinsius

Er gebeurt meer dan je denkt, maar er kan minder dan je wilt

In juni 2023 verscheen een EU-rapport over de arbeidsomstandigheden in de culturele en creatieve sector dat wordt beschouwd als een belangrijke mijlpaal in de discussie op Europees niveau over dit onderwerp. Hoe kwam dit rapport tot stand en welke aanbevelingen en vervolgacties vloeiden eruit voort in de lidstaten, waaronder Nederland?

arbeidsrelaties en sociale zekerheid. In het ene land zijn de regelingen voor sociale zekerheid voor iedereen hetzelfde (zowel werknemers als zelfstandigen, zoals Zweden), in het andere helemaal niet (zoals Nederland). In ieder geval 18 van de 27 landen hebben wel een of meer aparte regelingen of uitzonderingen voor kunstenaars, maar die zijn in elk land weer anders. Zo kent Frankrijk een regeling uitsluitend voor de podiumkunsten en audiovisuele sector, gaat het in Duitsland om korting op de verplichte premie voor de ziektekostenverzekering voor allerlei disciplines (maar niet alle), en worden in Vlaanderen zelfstandige kunstenaars voor een werkloosheidsuitkering onder voorwaarden gelijkgesteld aan werknemers. Maar zelden of nooit worden maatregelen op verschillende gebieden op elkaar afgestemd, waardoor bijvoorbeeld kunstenaars die werknemerschap en zelfstandigheid afwisselen problemen krijgen met de toegang tot sociale voorzieningen.⁵ Binnen de werkgroep werden de werkzaamheden verdeeld over verschillende subgroepen die elk een onderwerp uitdiepten. Uit deze vier onderwerpen – de arbeidsrechtelijke positie van de kunstenaar,

Fair Practice, Leven Lang Leren-beleid en artistieke vrijheid – vloeiden aanbevelingen voort die hierna kort worden toegelicht.

Positie van de kunstenaar

Een van de belangrijkste aanbevelingen aan de lidstaten is om een specifiek en samenhangend stelsel van wetten en maatregelen te creëren die alle gebieden omvatten van de arbeidsomstandigheden van kunstenaars en andere werkenden in de sector: arbeidsrelaties, sociale zekerheid in al zijn vormen en belastingen. De roep om een aparte positie voor kunstenaars is er al heel lang omdat in de sector meestal korte projecten de boventoon voeren, waar bovengemiddeld veel zelfstandigen werken, vaak in combinatie met korte tijdelijke dienstverbanden, soms na elkaar maar ook tegelijkertijd en met lage verdiensten. Deze karakteristieken zorgen voor grote inkomensonzekerheid, gebrek aan toegang tot sociale zekerheid en lastige belastingaangiften. De verwachting is dat een op deze beroepsgroep afgestemd stelsel van regelingen het beste resultaat oplevert en bovendien veel inzichtelijker en begrijpelijker is. Omdat deze situatie →

niet alleen van toepassing is op kunstenaars, maar ook op veel andere werkenden in de sector, adviseren de rapporteurs om de werking van dergelijke regelingen uit te breiden naar andere professionals die betrokken zijn bij de creatie van kunst.

Om te voorkomen dat de ambities in aanbevelingen blijven steken, pleiten de rapporteurs voor het opzetten van een raamwerk op Europees niveau met richtlijnen en minimumstandaarden voor relevante onderwerpen zoals arbeidsrelaties, sociale zekerheid (bijvoorbeeld werkloosheid, ziekte, ouderschapsverlof en pensioen), belastingen, subsidies en internationaal werken. Dit raamwerk zou bekrachtigd moeten worden in de vorm van conclusies of aanbevelingen vanuit een Europese ministerraad.

Lidstaten moeten voorbeelden van Fair Practice in kaart brengen en met elkaar delen

Fair Practice

De belangrijkste aanbeveling op dit deelterrein is dat Fair Pay als criterium wordt ingevoerd in alle publieke vormen van financiering en vervolgens ook gemonitord moet worden. Daarvoor is nodig dat zowel vakbonden als andere organisaties die kunstenaars vertegenwoordigen ondersteund worden, zich kunnen ontwikkelen en meer zeggenschap krijgen. Wat daarbij helpt zijn nieuwe Europese richtlijnen die recent zijn gepubliceerd en het zelfstandigen makkelijker kunnen maken om collectief te onderhandelen.⁶ Ook moeten de lidstaten zich inspannen om voorbeelden van Fair Practice in kaart te brengen en met elkaar te delen. Kunstenaars en andere werkenden moeten bovendien op een veilige en vertrouwelijke manier misstanden, machtsmisbruik en discriminatie kunnen melden en hulp krijgen om deze kwesties op te lossen.

Leven Lang Leren-beleid

Algemene ontwikkelingen, zoals de opkomst van AI en digitalisering die ook de culturele sector beïnvloeden, en een werkveld dat zich steeds verder uitstrekt naar andere terreinen in de samenleving, zoals gezondheid, welzijn en wetenschap, laten zien dat kunstenaars zich voortdurend moeten blijven ontwikkelen. De belangrijkste aanbeveling is dat er systematisch gewerkt wordt aan een Leven Lang Leren-beleid door het inventariseren en beschikbaar maken van opleidingsmogelijkheden, deze ook financieel toegankelijk te maken en regelmatig te evalueren.

Artistieke vrijheid

Het recht op artistieke vrijheid is opgenomen in verschillende internationale verdragen van de Verenigde Naties, maar wordt niet apart benoemd in Europese verdragen en wetten. Dit ondanks reële bedreigingen voor de artistieke vrijheid in verschillende Europese landen via intimidatie en censuur⁷. De aanbeveling is om artistieke vrijheid beter te verankeren in Europese wetten en regels.

Vervolgacties

Al tijdens het werken aan dit rapport ontstond het idee om de aandacht voor de arbeidsomstandigheden in de culturele sector online te bestendigen. In het rapport staan veel voorbeelden van regelingen en voorstellen die de komende jaren gaan veranderen. Zo werd een voorstel besproken om een online platform op te richten waarop informatie is te vinden vanuit alle 27 lidstaten over arbeidsrelaties, sociale zekerheid, een Leven Lang Leren en artistieke vrijheid. De eerste versie van dit online platform kon, dankzij subsidie van de Europese Commissie, al in november 2023 gepresenteerd worden.⁸ De informatie op dit platform wordt de komende jaren uitgebreid en geactualiseerd.

In het Europees Parlement is de aandacht voor de werkomstandigheden in de culturele en creatieve sector de afgelopen jaren gegroeid. Zo werkten de Commissie Cultuur en Onderwijs (CULT) en de Commissie Werkgelegenheid en Sociale Zaken (EMPL) van het Europees Parlement samen om een wetgevend initiatief te starten.⁹ In de 27 pagina's tellende resolutie¹⁰, aangenomen in november 2023, wordt de Europese Commissie opgeroepen om wetgevende voorstellen te doen voor een Europees raamwerk over de sociale en beroepssituatie van kunstenaars en andere professionals en met name een voor alle lidstaten bindende richtlijn op te stellen ten bate van fatsoenlijke werkomstandigheden in de sector, waarvan de onderdelen vrij gedetailleerd worden beschreven.

In het antwoord van de Europese Commissie in februari 2024 worden de wetgevende voorstellen niet genoemd¹². Blijkbaar ziet de Commissie daar intern weinig draagvlak voor. Wel zegt zij toe om een analyse te maken van alle bestaande regels en wetten die van toepassing zijn en mogelijke hiaten en uitdagingen te formuleren. Verder zal de Commissie onder andere een jaarlijkse uitwisseling van goede voorbeelden organiseren met de lidstaten over sociale zekerheid voor werkenden in de sector. Ook doet ze de toezegging om Fair Pay in de eigen programma's verder te integreren, met name in de volgende cyclus vanaf 2028.¹¹ Zo worden in ieder geval stappen gezet voor eventuele verdergaande voorstellen in de toekomst. De arbeidsomstandigheden in de culturele en creatieve sector blijven de komende jaren

op de agenda in de Europese Unie en er wordt voortgang gemaakt in de verbetering ervan, maar met beperkte mogelijkheden en middelen.

Betekenis voor Nederland

Nederland behoort op dit moment tot de minderheid van landen in Europa die geen specifieke regelingen hebben voor kunstenaars op het gebied van sociale zekerheid en arbeidsrelaties. De scherpe scheiding tussen werknemers en zelfstandigen geldt voor iedereen, dus ook voor mensen werkzaam in de culturele en creatieve sector. Niet te vergeten: Nederland heeft (samen met Italië) het hoogste percentage zelfstandig werkenden in de sector van heel Europa.¹² Dat betekent dat een groot deel van deze werkenden weinig inkomenszekerheid kent en beperkt toegang tot sociale zekerheid heeft. Het rapport toont aan dat een verbreding van de Nederlandse agenda voor Fair Pay naar een meer omvattende aanpak voor inkomenszekerheid en sociale voorzieningen, met name voor zelfstandigen, noodzakelijk is. •

Noten

- 1 Europees Parlement (2007) [European Parliament resolution of 7 June 2007 on the social status of artists](#).
- 2 Europese Unie (2018) [Council conclusions on the Work Plan for Culture 2019-2022 \(2018/C 460/10\)](#).
- 3 Europese Commissie (2020) [Study on artists' working conditions published](#).
- 4 Europese Commissie (2021) [Dialogue with cultural and creative sectors and industries](#).
- 5 Zie voor een overzicht van de verschillende regelingen: Polivtseva, E. (2024) [What do you mean by 'status of the artist'? An overview of frameworks addressing working conditions in the cultural sectors in EU countries](#).
- 6 Europese Unie (2022) [Guidelines on the application of Union competition law to collective agreements regarding the working conditions of solo self-employed persons \(2022/C 374/02\)](#).
- 7 Zie bijvoorbeeld het recente rapport van Freemuse: Ban, S. (et al.) (2024) [The state of artistic freedom 2024](#).
- 8 Creative Unite (z.j.) [Mapping cultural and creative sector working conditions in the EU](#).
- 9 Het Parlement kan niet zelf wetten voorstellen, dat is voorbehouden aan de Europese Commissie, maar kan wel aan de Commissie een voorstel doen voor wetgeving waarop de Commissie binnen drie maanden moet reageren.
- 10 Europees Parlement (2024) [European Parliament resolution of 21 November 2023 with recommendations to the Commission on an EU framework for the social and professional situation of artists and workers in the cultural and creative sectors \(2023/2051 \(INL\)\)](#). (C/2024/4208).
- 11 Voor een uitgebreidere bespreking van de Commissievoorstellen, zie Polivtseva, E. (2024) [Artists' working conditions to remain a priority for the European Commission: response to the European Parliament's call](#).
- 12 Eurostat (2024) [Cultural employment, 2023](#).

Joost Heinsius

is lid van de Europese werkgroep namens Platform ACCT en expert voor het CreativeFLIP-project op het gebied van arbeidsomstandigheden en financiering